

Apponyi mint a magyar béke delegáció elnöke

Írta: Praznovszky Iván

Az a távirat, mellyel Clemenceau meghívta a béketárgyalásra a magyarokat, nem szólt sem a régi Magyarországnak, sem egy újnak. Valami átmenet féle volt itt egy lehangolóan chaotikus állapot, minden uralkodó gondolat, minden vezető-eszme nélkül. Hiú remények és a legsötétebb pesszimizmus jellemezték a közhangulatot. Senki sem hitt semmiben, de mindenki hitegette magát és másokat. Voltak akik valamely volt ellenséges nagyhatalomban bíztak, hogy „nem fogja megengedni” Magyarország feldarabolását. Mások megint titkos német hadseregtartalékról szőtt meséken élösködtek, mely rajta fog ütni a győzelem mámorától harcképtelenné vált entente-államokon és helyreállítja a központi hatalmak régi dicsőségét. De az általános kétségbeesés árában mindez csak tiszavirág volt, pillanatnyi ábránd, mint a tükör lapján a lehellet alig látszó s nyomtalanul eltűnő ködképe.

Soha nemzet nagyobbat nem bukott, mint Magyarország a világháborút követő néhány hónap alatt. Nem lassú dekadencia, nem politikai vagy háborús balsikerek sorozata rongálta meg apródonként évezredes épületének alapjait. Nem, sőt ellenkezőleg: a dicsőség zenithjéről zuhant alá egyszerre minden átmenet nélkül a teljes pusztulás borzalmaiba. A világháború befejeztéig a magyar nemzet mint egy jelentékeny európai kettős nagyhatalom egyik alkotó tényezője a gazdasági fellendülés útján haladt és számottevő szerepet játszott — bár inkább közvetve — a világpolitikában is. S minthogy a kultúra igen magas fokára emelkedett, általában tiszteletreméltó helyet vívott ki magának a népek életében. Hibái is voltak: a kurucorszak óta bizonyos izoláltság mindig jellemezte a magyar fajt. Nem volt közvetlen kontaktusban a külfölddel és így elmaradt

az a kölcsönhatás, amely a nemzetközi élet helyes felfogásából származik és a faji sajátosság teljes megőrzése mellett önhelyzetének tiszta megítéléséhez vezet. Ebből folyólag talán kissé elvakultan, talán a komoly problémák gyökeres megoldása elől kitérve, de azért jövőjébe vetett rendületlen, szinte fanatikus hittel vívta rettenetes élet-halál harcát. Emelt fővel, büszkén látta, hogy a legborzalmasabb világtusa közepette a sok milliónyi ellenség egy szál katonája sem áll Szent István birodalmának területén, ősi alkotmánya s a nemzeti királyság alapveta eszméje ha sok keserűség, sok megpróbáltatás után is, de győzedelmesen került ki évszázadok küzdelmeiből. S most egyszerre, egy csapásra egyik napról a másikra minden, de minden összeomlott!

Ez az összeomlás annyira teljes volt, hogy egyetlen egy olyan tényező sem maradt meg Magyarország állami vagy nemzeti életében, amely a magyarságot talpra állíthatta volna. Évezredes története folyamán érték nagy szerencsétlenségek a magyar népet, de a teljes megsemmisülés rettentő érzése nélkül. Mindig mutatkozott legalább egy szilárd pont, ahonnan az újjászületés nehéz munkája kiindulhatott. A tatárjárás után nagy királya IV. Béla fátkyaként világított a rombadőlt országrészek, a pusztulás sötétjében. Személye, udvara, intézkedései, törvényei hívó szóatként hatottak a szenvedőkre, az életforrásaitól megfosztottakra. Volt kihez fordulni, volt aki felkereste, aki felsegítette, talpra állította a népet. Volt aki tiszta fejjel, biztos kézzel megmutatta az utat, melyen a nemzetnek haladnia kell. Mohács után a török hódoltság idején ha nagy és mélyreható ellentétek választották is el egymástól törekvésekben, politikai céljaik és eszközeikben a nemzet vezetőit, ha átmenetileg voltak is reménytelennek látszó momentumok, nem szűnt meg teljesen a nemzeti élet, inkább több vezér volt, mint egy sem s inkább több egymással ellentétes megoldási lehetőség mutatkozott, mintsem teljes tájékozatlanság. Később is a 48-as szabadságharc bukása után az absolutizmus sötét korszakában nem aludt ki soha a nemzeti géniusz tüze s ha nem is égett lobogó lánggal, legalább lappangó mécses volt, amelyet fel lehetett szítani. *Volt mit* szítani, volt nemzeti cél, voltak vezetők s meg volt a hit, a szebb, a jobb jövőben.

Mindennek nyomát sem látjuk a világháború utáni puszt-

tulás idején. Igaz, hogy a viszonyok is lényeges átalakuláson mentek keresztül, különösen a XIX. század második felében. A szociális fejlődés mindenütt a kormányzati iniciativa túltengését eredményezte, ami a társadalom szerepét erősen hátraszorította, az Individualismus érvényesülése lehetőségeit korlátozta, a kis gazdasági egységek jelentőségét pedig jóformán teljesen kiküszöbölte. Mindez pedig azt jelentette, hogy kiszáradtak azok a források, amelyekből legalább átmenetileg az államfentartás nehéz munkája erőt meríthetett volna. Ehhez járult a világháború problémáinak hatásaképpen a mindent felölelő centralizáció szükségessége, úgy hogy midőn az alkotmányt sutba dobták s kormányzat hiányában — mert államjogilag azok a különben dicséretes kísérletezések, amelyek az ország vezetésére irányultak tulajdonképpen csak a hatalom gyakorlásának *imitálását* jelentették *hatalom nélkül* és nem tényleges kormányzatot — ismét egyesek vagy a társadalom lettek volna hivatva a kezdeményezés szerepét vállalni, ez a törekvés szükségképpen csődöt mondott. A világháborúban elvérzett és elszegényedett, a forradalom alatt szervezkedési formáitól megfosztott és brutálisan elfojtott, a bolsevista terror alatt végül teljesen megsemmisített nemzeti közvélemény, társadalom, a köz sehol sem talált egy „talpalatnyi földet”, hol új alkotásokra lábát megvethette volna, senkiben egy vezért, akinek hatalma is lett volna Magyarország megmentéséhez.

Így kire építhettünk, kire számíthattunk volna? Szövetséges, sőt barát nélkül, belső szű által megőröltlen ellenséges invázióban megtépetten itt állt a maroknyi magyarság vezető nélkül, cél nélkül, remény és hitehagyottan. A hosszú háború izgalmái, a patriotikus jelszavak bár szükségesek, de túlságba vitt hangoztatása a konzervatív nemzeti gondolatot csépelték el, viszont a magánélet bajai, nyomorai a szélső liberális, szocialista-kommunista régimék életképtelenséget és elveiknek gyakorlati megvalósíthatatlanságát bizonyították. *Csalódott a nemzet jobbra is, balra is.*

Állami életünk keretei összetörték: az Ausztriával való közösségi állapoton nyugvó organizációk megszűntek; a dinasztíát hatalmatól, vagyontól, érvényesülési lehetőségeitől, akcióképességétől megfosztották: *de facto* nem voltunk többé királyság, a parlament megfutott, a vármegyék elnémultak és a köz-

élet szereplői a bolsevizmus örületében, vagy örület karrikaturájában megalázva, megszegyenítve nyom nélkül elvesztek, eltűntek.

S ennek a közületi hiánynak, ennek a csonknak kellett békét kötnie, tárgyalni mennie a világ hatalmasságaival! A béke az évezredek Magyarország megszüntét jelentette. A magyar nemzettől megkövetelték, hogy írja alá a saját halálos ítéletét. Lengyelországot valamikor felosztották, de a nyílt erőszak eszközeivel és senkinek sem jutott eszébe, ehhez Lengyelország hozzájárulását, jóváhagyását kikérni. A magyar nemzetnek ezt a keserű kelyhet is fenéig kellett ürítenie. Mint mikor a bolsevizmus szadista hóhérai az Istenökért, hazájukért, meggyőződésükért halálra ítétekkel kivégzésük előtt saját sírjukat ásatták meg, úgy akarták a politikai szadizmus képviselői kicsikarni az ellentállási lehetőségektől teljesen megfosztott magyar nemzet hozzájárulását saját szétdaraboltatásához.

Köröskörül sötét volt a láthatár, a virradat legkisebb jele, fénye, pirkadása nélkül. Ebben a lelkiállapotban, ebben a hangulatban kire várt az a tragikus szerep, hogy Magyarországot képviselje a béketárgyalásokon?

A feladat tárgyilag megoldhatatlan volt s csak a személyi kérdés helyes megoldása menthette meg a helyzetet. Meg kellett találni azt az embert, aki kimenendő volt Parisba a biztos bukás elé, anélkül, hogy ezzel lej árássá magát, vagy hogy magával rántsa az országot is a bukásba. Mert a haza oltárán feláldozni a nemzet egy emberét nem lett volna megoldás. El kellett kerülni a bűnbak kicsinyes politikai trükkjét a még előttünk álló nemzeti célok elérése érdekében. Nem volt szabad, hogy vád érhesse a nemzet elismert vezérei valamelyikét és ez a vád esetleg évtizedekre megmérgezhesse a regeneráció bár még körvonalaiiban sem mutatkozó, de a várvavárás ereje által okvetlenül megfogamzandó nehéz munkáját. A békedelegáció vezetőjének a nemzet összességét kellett megszemélyesítenie, egynek kellett lennie a nemzet hitével, bizalmával. Mártírt sem volt szabad csinálni belőle, aki töviskoszorújával sajnáltassa magát és növelje a kicsinyhitűséget. A politikai konjunktúra valamelyik naphősének kiküldésére sem gondolhatott a nemzet

mert a béketárgyalások vezetéséhez abszolút tekintély kellett, nem pedig valami politikai kalandor, aki vásári porondon vívja olcsó szájharcait saját szerepének kimagaslóvá tétele érdekében. Ez a nemzet balsorsában is nagy, balsorsában is büszke akart maradni.

Egy emberre gondolt Magyarországon mondhatnám minden latolgatás, fontolgatás nélkül, szinte ösztönszerűleg, mindenki: s ez gróf Apponyi Albert volt. Se kifelé, se befelé nagyobb súllyal, nagyobb tekintéllyel, a bukásban is meg nem törő nemes önérzettel nem képviselhette volna senki a magyar ügyet, mint ő. Csak egy embernek volt kételye vájjon helyesen választott-e a nemzet történelme legkritikusabb napjaira gróf Apponyi Albert személyében azért s ez maga gróf Apponyi Albert volt. Ő a lelkileg nagy emberek önbírálatával sokszor tépelődött azon, vájjon nacionalista-konzervatív múltja, sok tekintetben intransigensnek beállított politikai szereplése, házelnöki és miniszteri működése nem lesznek-e szálla ellenségeink gyűlölködő seregének szemében, nem fogják-e felhasználni az ő személyét annak dokumentálására, hogy nem „okultunk” a multakon, nem tanultuk meg a megváltozott világhangulat, a wilsoni eszmék és az új politikai bölcseségek iskolájában a szervilis alkalmazkodás leckéjét. De ez az aggodalom nem képezhetett akadályt a nemzet egyhangú bizalmával szemben annál kevésbbé, mert az alkalmazkodás, mint politikai fogás sem vált volna be ezúttal. A nemzeti álláspont feladása a békeszerződés embertelenségén nem változtatott volna egy betűt sem, de a nemzetre lealázó, sőt veszedelmes lett volna megtagadni múltját, tradícióit, mert ennek oly visszahatása lett volna idehaza, hogy a talpraállás és újjáépítés munkáját bénította volna meg hosszú időre.

Minden jel arra mutatott, hogy a magyar kiküldöttek a legridegebb fogadtatásra, álláspontjuk meghallgatás nélküli visszautasításra fog találni Parisban. Mi lehetett ezzel szemben a magyar békedelegáció taktikája, törekvése, teendője? Mindent megtenni, amit lehet, mindenért küzdeni, semmit sem feladni, hogy a nemzet lelkét önfiai mulasztása feletti keserűség ne tölthesse el és a magyar nemzet óriási küzdelme ezeréves területéért, legszentebb jogaiért és ügye igazságáért minden időkre fennmaradjon abban az óriási anyagban, amit gróf

Apponyi Albert és munkatársai összehordtak Magyarország védelmére.

Ha valaki átlapozza azokat a jegyzékeket, melyek gazdag dokumentációjukkal együtt senki által meg nem cáfolt és meg nem cáfolható bizonyosságai a magyar területi és politikai integritás szükségességének, önkéntelenül is arra gondol, hogy a béke-delegáció néhány hónap alatt évtizedek mulasztásait volt kénytelen pótolni. Mennyi adat, mennyi leleményesség, mennyi bizonyosság, mekkora emberi munka fekszik letéve azokban a foliansokban, melyeket ellenségeink el sem olvastak félvén talán, hogy hatásuk alatt lelkiismeretök szava megtalálna szólni. Ha csak félannyit, ha csak egy tizedét ennek a munkának szembeállítottuk volna a háborút megelőző politikai korszakban ellenségeink propagandájával, talán megakadályozhattuk volna a nemzet trianoni bukását! Most későn volt minden! Halálos ítéletünket hypokrita indokolással, a tudatlanság, rosszhiszeműség és rosszakarat palástolatlan brutalitásával már elkészítették, csak a kihirdetésére hívtak meg minket, ami annyiban felesleges volt, mert végre is volt már hajtva, mielőtt hivatalos formában megszerkesztették volna. Először szétdaraboltak a nemzetközi jog legteljesebb lábbaliprásával, azután formába öntötték megsemmisítésünket és végül ehhez hozzákomponálták a vádak és indokolásukat.

Argumentálni tulaj donképen nem lehetett. Kontradiktórus eljárásának, védekezésnek helye nem volt. Diktáltak és nem hallgatták meg véleményünket, érveinkre nem válaszoltak ellenérvekkel, mert nem is tudtak volna találni abszolút igazságokkal szemben hatékony replikákat. Tárgyalás nem volt. Koholt vádakkal, ellentmondó szofisztikus politikai elvekkal, hypokrita érvekkel, írásban indokolták meg álláspontjukat, melyeknek tarthatatlanságát könnyű volt kimutatni. De meg sem kísérelték vitába szállni. Nem volt bíró, csak vádló.

Gróf Apponyi Albert ennek dacára fel vette a harcot és elhatározta, hogy mintha nem is tudnók a küzdelem hiábavalóságát mindent megkísérlünk, hogy ellenségeinket meggyőzzük a magyar álláspont helyességéről. Az entente állításaival, múltó politikai felfogásával szemben, amelyek a politikai konjunktúra és a pillanatnyi hangulat kitalálásai voltak örök igazságokkal válaszolt!

És én ebben látom Apponyi béketárgyalási szerepének legkimagaslóbb pontját, legjellemzőbb tulajdonságát. Az államok a népek életében vannak ideig-óráig tartó igazságok, vagy áligazságok, amelyek csak egy adott helyzetben, egy nemzetközi konstellációban alakulnak ki és pillanatnyi előnyökből fakadó elvakultság, indokolatlan hatalomvágy, vagy a faji gyűlölet talaján teremnek. Ezzel szemben léteznek örök igazságok, amelyek generációról-generációra, apáról-fiúra, fiúról-unokára szállanak s melyek az emberiség közkincsét jelentik, amennyiben a történelem tanúsága szerint minden időben, minden körülmények között fennállnak, még ha pillanatnyilag nem is érvényesülhetnek. Apponyi ezt az utat: az igazság útját választotta a magyar ügy védelmére. Ellenségeink adatait, állításait játszva cáfolta meg, de eredménytelenül. Nem az igazságot, de még csak nem is a békét keresték, csak a győzelem mértéktelen kiharácsolását a magyar nemzet rovására. Midőn ez ellen nem volt védekezés a siker reménye nélkül, de rendületlen meggyőződéstől áthatva Apponyi kimutatta minden időkre a történelmi Magyarország jogát, igazát, fentartásának vagy visszaállításának abszolút szükségességét. Ezt a Magyarországot ideig-óráig lábbal tiporhatják, de az igazság ereje előbb-utóbb mégis csak talpra fogja állítani.

Apponyi elvezette a magyar nemzetet ahhoz a nagy temetőhöz, amelyet ellenségeink elkészítettek számunkra, de ott volt ajkain a szó: feltámadunk!

1919. január hó 16-án tartotta hatalmas beszédét a francia külügyminisztérium egyik földszinti dísztermében, melynél nagyobb egyéni és erkölcsi sikert kevés államférfi, kevés szónok ért el, még a legragyogóbb politikai pályafutás alatt is.

Apponyi azzal kezdte fejtegetéseit, hogy a békefeltételek elfogadása öngyilkosságot jelentene, a haláltól való félelem miatt. De reményének adott kifejezést, hogy a tudomásunkra hozott béketervezet még nem az utolsó szó és kereste azt a teret, ahol volt ellenségeinkkel megérthetők egymást és ezt megtalálni vélte a nagyhatalmak által a háború alatt proklamált elvek megvalósításában. Ezek: a népek önrendelkezési joga, a békének, a stabilitásnak és Európa újjáépítésének közös nagy érdekei. Ámde ezeknek az elveknek, ezeknek az érdekeknek a békefeltételek mindenben ellentmondanak.

Mindenekelőtt a szerződés tervezet kegyetlen szigorúságát tette szóvá, amely éles ellentétben áll a háborúért való felelősség Magyarországra eső részével. Ha viszont a helytelen népességi megoszlást akarták igazságossá tenni az új államhatárokkal és Magyarország megcsonkításával, úgy az az állapot, amit a békefeltételek teremtenek az eddiginél sokkal rosszabb és sokkal igazságtalanabb lenne. Az új államok csakúgy polyglott lakossággal bírnak, mint a régi Magyarország, csakhogy a hegemoniát a kultúra alacsonyabb fokán álló népek kezébe tették le. Mi volt tehát a békefeltételek megállapításánál érvényesülő elv, ha ezt sem a háború okozásáért való büntetés, sem a nemzetiségi elv érvényesítése nem indokolja kellőképpen? Talán a népek önrendelkezési joga? Apponyi kimutatja, hogy ezt a fennen hirdetett jogot tiporja csak igazán lábbal a békeszerződés tervezete. Követelte a népszavazást! Mi nem félünk tőle, de ha megtagadják, ez azt igazolja, hogy a tőlünk elvett területek új urai nem biztosak a dolgukban. Még ha a mai kis Csonka-Magyarországgal el is fogadtatják ezt a békét, az a tőle elszakított részek nevében nem beszélhet. Azokra soha sem lesz kötelező. Magyar véreinkre a legkegyetlenebb elnyomás vár. Soha nem volt hasonló sorsban része Szent István birodalma idegen ajkú lakosságának. Tehát az új helyzet mindenben rosszabb a réginél, és meghazudtolja azokat az igazságokat, amelyeket éppen a vezető entente államok hirdettek a háború alatt s amelyeknek megvalósulásáért állítólag küzdöttek.

Maradna még az a feltevés, hogy az általános béke, a stabilitás, az európai gazdasági újjáépítés érdekében állapították meg a békepontokat. Apponyi ezen feltevés helytelenségét is kimutatja, mert csak az ezeréves integer Magyarország fenntartása jelentené a béke tartósságát, a gazdasági élet újjaszületését, fejlesztését, a többi európai állam körében.

Apponyi végül a győző, az erősebb jogán hozzánk szóló államokból Franciaországot, Angliát, Olaszországot aposztrofálja (az Észak-Amerikai Egyesült-Államok nem vettek részt a magyar béketárgyalásokon) kifejezván azon hő vágyát, vajha adnának a világnak olyan békét, melynek dicsősége felül múltná fegyvertényeik dicsőségét.

Befejezés előtt a hadifoglyok érdekében és a pénzügyi

követelések végrehajtásának kitolásáért emelt szót és megköszönte a figyelmet, mellyel végig hallgatták fejtegetéseit.

Apponyi beszédét szakaszonként franciául és angolul mondta el, udvariasan visszautasítva az elnöklő Clemenceau által felajánlott tolmácsot és végül olasz nyelven intézett néhány szót Olaszország teljhatalmú béke delegátusához: Nittihez.

Beszéde mestermű volt. Került minden sértő szót, bántó élt, a legfájóbb igazságot is úgy mondta, hogy ne kelthesse fel ellenfeleink érzékenységet. Hangja végig nyugodt, méltóságos, soha sem követel, de soha sem könyörög és főképen soha sem alázza meg magát és nemzetét. Igazságokat hirdet az igazság meggyőző erejével. Nem hízeleg, de megtalálja a hangot, mely az érdekelt nemzetek büszkeségének jól esik.

Sikerét két körülmény világítja meg, az egyik pozitív a másik negatív vonatkozásban. A pozitív az volt, hogy midőn Apponyi felszólalása után Clemenceau mint elnök pro forma megkérdezte, hogy kíván-e valaki szólni és az ülést be akarta zárni, Lloyd George, ellentétben a béketárgyalások szigorú rendjével, szót kért és megkérdezte Apponyitól, hány faj magyart szakítottak el Magyarországtól? Apponyi nyomban felkelt helyéről és egy mappával a kezében Lloyd Georgéhez sietett, kivel élénk eszmecserebe bocsátkozott. Ez volt a béke delegáció egész működése alatt az első és egyetlen közvetlen beszélgetés, mert tárgyalásnak ezt sem lehetett nevezni. Sem előtte, sem utána közvetlen érintkezésbe nem jutott egyetlen entente állam képviselőjével sem, sem Apponyi, sem senki más a magyar küldöttek részéről.

A negatív bizonyítéka Apponyi felszólalása sikerének az a tény volt, hogy ez a része az ülésnek t. i. a Lloyd George és Apponyi közötti vita nem került még a hivatalos jegyzőkönyvbe sem, sőt egyetlen francia lap sem közölte, amint egyébként általában egy mondatot sem hoztak a beszédből. Annyira érezték Apponyi szavainak megdönthetetlen igazságát, annyira féltek azok hatásától, hogy a legszigorúbb cenzúrával akadályozták meg, hogy ez az egész világot a magyar ügy mellé tanúnak hívó szózat közzétételéssék.

Apponyi mindvégig résztvett a béke delegáció munkálataiban. Minden délután az ő dolgozó-szobájában gyűltek össze a

delegáció általa kijelölt tagjai számszerint öten-hatan, kikkel egyrészt a Budapestről érkezett helyzetjelentéseket, informatív sürgönyöket beszélte meg, másrészt a békedelegáció adminisztratív munkálatait és a benyújtandó jegyzékeket bírálta felül, vagy intézte el. Ez a szűkkörű tanács, amelyből a béke aláírása utáni idők két miniszterelnöke is került ki, csak kis részét foglalta le Apponyi munkaidejének; a nap többi óráit is szakadatlanul a béketárgyalás és az ország ügyei elintézésének szentelte.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk ugyanis, akkor mikor Apponyiról mint a békedelegáció elnökéről szólunk azt a nagyjelentőségű tevékenységet, melyet részben Neuillyből, részben később Budapesten a meglehetősen zavaros belpolitikai helyzet tisztázása körül kifejtett.

Apponyi előtt kettős cél lebegett. Először az ententetal szemben képviselni a magyar ügyet, másodsor a nemzettel megértetni a békeszerződés által teremtett új helyzetet és meggyőzni a magyarokat oly politikai magatartás szükségességéről, amely a pillanatnyilag változhatatlan elfogadását jelenti a belenyugvás kicsinyhítúsége nélkül. Apponyinak sikerült ezt a második feladatot is istenadta képességeinek és személye morális erejének egész súlyával bölcsen megoldani; a nemzetet megmentette a felfordulás, az összeomlás, a teljes szétdaraboltság veszedelmétől, mely elkerülhetetlen következménye lett volna, ha a magyarok hazafias elkeseredésöknek és a közvélemény egyébként érthető és jogosult kitörésének szabad folyást engedtek volna.

Midőn 1919 májusában a már csak aláírásra váró békeszerződés végleges szövegét megkaptuk és kiderült, hogy a magyar békedelegáció egész munkája hiábavaló volt, mert a békeszerződés ezen végső formája jóformán szószerinti ismétlése az eredeti tervezetnek a maga teljes igazságtalanságában és így ellenvetéseinket, észrevételeinket teljesen figyelmen kívül hagyták, gróf Apponyi és vele együtt az egész békedelegáció lemondott.

A kormány diplomáciai képviselőlet formájában egy hivatalos békedelegáció félélt nevezett ki, mely hivatva volt a béke aláírásáig képviselni Magyarországot a békekonferencián, illetve a nagyhatalmak párisi tanácsánál, de ennek Apponyi gróf már nem volt tagja. A kormány vis-maiornak tekintvén a helyzetet, vállalta a béke aláírását és annak végrehajtásáért a felelőssé-

get. Ezekben a nehéz időkben Apponyi gróf a legönfeláldozóbban támogatta az ország hivatalos vezetőit. Még a béke aláírásának ódiúmat is hajlandó lett volna magára venni, indokolván ezt azzal, hogy ha a kormánynak a nemzet megmentése érdekében azt tanácsolja valaki, hogy fogadja el a békeszerződést, úgy az illetőnek felelőssége tudatában meg kell a bátorságának és önmegtartóztatásának lennie, hogy ezen letragikusabb magyar történelmi dokumentum alá oda merje írni a nevét is. A közvélemény egyhangúlag tiltakozott ez ellen és így Apponyi béketárgyaló szerepe befejezést nyert parlamenti felszólalásában, melyben a békeszerződés elfogadásának szükségességét fejtette ki. Apponyi bölcs szavai ezúttal sem maradtak hatás nélkül: a nemzet hitt neki és meghajolt, de „törve nem” a végzet kényszere előtt.

És ezzel lezárult Apponyi pályafutásának egy tragikumában is gyönyörű epizódja. Legnehezebb időkben vállalta magára a magyar történelm egyik legfelelősségteljesebb szerepét. Előrehaladt kora dacára fiatalos frissességgel, lángoló hazaszeretettel egész melegeivel szolgálta rombadőlt hazája ügyét, melyért ellenségeink részéről az emberi nagyság elismerése, a magyarok részéről az ország el nem múló hálája lett osztályrésze. Kevés kényes szerep van a történelem ítélőszéke előtt, melyért gáncs nélküli elismerés jár. Apponyinak ezt az elégtételt ezúttal nem tagadta meg a sors!

Vajha megérné az igaz ügy győzelmét is, annak az igaz ügynek, melyet nála szebben, bölcsebben senki sem hirdetett!